

**Міністерство освіти і науки України
Мукачівський державний університет
Кафедра психології**

**ЗАГАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ З
ПРАКТИКУМОМ**

**Методичні вказівки до проведення
практичних занять та організації
самостійної роботи
для студентів
денної та заочної форм навчання
Спеціальності 053 Психологія
Частина 2**

**2019
Мукачево**

УДК 159.9(076)(075.8)

*Розглянуто та рекомендовано до друку Науково-методичною радою
Мукачівського державного університету
протокол № 7 від «14» березня 2019р.*

*Розглянуто та схвалено на засіданні кафедри психології,
протокол №8 від «12» лютого 2019р.*

Укладач

Барчі Б.В., кандидат психологічних наук, старший викладач МДУ

Рецензент

Іванова В.В., кандидат психологічних наук, доцент МДУ

З-14

Загальна психологія з практикумом: методичні вказівки до проведення практичних занять та організації самостійної роботи з дисципліни для студентів денної та заочної форм навчання спеціальності 053 Психологія / Укладач Б. В. Барчі.– Мукачево: МДУ, 2019. – 39с. (1,9 авт.арк).

Видання містить практичні та інструктивні матеріали до проведення практичних занять, завдання для організації самостійної роботи студентів, тести та перелік рекомендованих джерел.

Призначене для використання студентами в процесі виконання самостійної роботи та підготовки до практичних занять. Методичні вказівки розроблені у відповідності до програми дисципліни «Загальна психологія з практикумом».

МДУ, 2019

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
I. Зміст практичних занять.....	6
II. Теми та завдання самостійної роботи студентів	
Особистість	31
Діяльність.....	32
Спілкування	33
Психічне здоров'я особистості	35
III. Орієнтовний перелік питань до екзамену	36
ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ	39

ПЕРЕДМОВА

Дані методичні вказівки укладено для роботи студентів спеціальності Психологія, під час вивчення дисципліни «Загальна психологія з практикумом».

Мета методичних вказівок носить комплексний характер та передбачає:

- а) надати студентам практичної допомоги в теоретичному опануванні дисципліни;
- б) сформувати навички використання отриманих знань у професійній діяльності та повсякденному житті;
- в) активізувати роботу на практичних заняттях шляхом створення мотивації щодо вивчення дисципліни.

Методичні вказівки укладено як в тестовій формі контролю, так і в вигляді окремих завдань та контрольних питань. Матеріал, який підлягає тестуванню, є не лише програмним, а також містить інформацію із додаткової літератури, що надає можливість використовувати дані методичні вказівки на практичних заняттях і під час самостійної роботи студентів.

- навчальної теми;
- заповнення таблиць, креслення структурно-логічних схем;
- складання термінологічних словників, покажчиків, планів;
- підготовка до усіх видів контролю, в тому числі до курсових, модульних і комплексних, ректорських контрольних робіт;
- інші види діяльності, що ініціюються університетом, факультетом, кафедрою й органами студентського самоврядування.

При планування СРС рекомендується користуватись нормами витрат часу, які встановлені на основі багаторічного досвіду викладачів з організації самостійної навчальної роботи студентів.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

1. Головна мета практичних занять – засвоєння та закріплення найважливіших теоретичних понять курсу.

2. Студент повинен продемонструвати наявність відповідних теоретичних знань та вміння використовувати їх на практиці.

3. Підготовка до практичного заняття передбачає уважне ознайомлення з конспектом лекцій та рекомендованою літературою.

4. Теми практичних занять надаються викладачем та повністю співпадають з навчальною робочою програмою.

5. Практичне заняття проводиться на підставі як теоретичного матеріалу, що відбито у лекційному курсі, так і містить матеріал, що належить до самостійної навчальної роботи студента.

6. За бажанням студента на практичному занятті їм може бути представлено додаткові, більш поглиблені знання з курсу у вигляді реферату або усного повідомлення.

7. Вивчаючи відповідну теоретичну тему курсу, слід постійно приділяти увагу практичній спрямованості теоретичного матеріалу.

8. Відповідаючи на питання, поставлені викладачем, бажано самостійно наводити практичні приклади, що відбивають та підтверджують зміст та функцію теоретичних понять, які розглядаються.

9. Обговорюючи будь-яку теоретичну тему, особливу увагу слід приділяти аналізу різних методологічних та практичних шляхів її вирішення.

10. Дискусійні та багатопланові теоретичні проблеми готуються студентом для обговорення на практичному занятті заздалегідь та виключно під керівництвом викладача.

11. Практичне заняття передбачає як усне обговорення, так і письмові відповіді на окремі теми курсу, що залежить від змісту теоретичного матеріалу.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ СРС

З урахуванням змісту, цілей та завдань, що вирішуються у процесі СРС з дисципліни «Загальна психологія з практикумом», вирізняються три її основних види:

I – СРС, що забезпечує підготовку до поточних аудиторних занять і вивчення окремих тем або питань, передбачених для самостійного опрацювання;

II – пошуково-аналітична робота;

III – наукова робота.

Самостійна робота студента забезпечується системою навчально-методичних засобів, передбачених для вивчення конкретної навчальної дисципліни, а саме: підручниками, навчальними та методичними посібниками, конспектами лекцій, практикумами, методичними вказівками тощо.

Зміст СРС із загальної психології може складатися з таких видів:

- уважне слухання і конспектування лекцій;
- підготовка до аудиторних занять (лекцій, практичних, семінарських, лабораторних тощо);
- виконання практичних завдань протягом семестру;
- самостійне опрацювання окремих тем навчальної дисципліни згідно з навчально-тематичним планом, оформлення звіту про самостійну роботу;
- реферування, анотування рекомендованої літератури;
- формулювання висновків і підсумків;
- підготовка відповідей на запитання і самостійне формулювання висновків.

ЗМІСТ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
Практичне заняття 1
ПОНЯТТЯ ПРО ОСОБИСТІТЬ В ПСИХОЛОГІЇ

План

1. Загальне поняття про особистість.
2. Особистість. Індивід. Індивідуальність.
3. Джерела активності особистості.
4. П'ятифакторна модель особистості.
✓ Рекомендована література: [1; 3; 5; 6]

Поясніть вислів

«Не може бути людини без чеснот, так само не може бути людини без жодної вади»

Дж. Ч.Добсон

Теми доповідей і рефератів

1. Основні періоди в історії вивчення та дослідження особистості.
2. Психологічна характеристика творчої особистості (на прикладі видатних діячів науки, техніки, культури).
3. Сучасні підходи українських та російських психологів до розгляду структури особистості.
4. Роль біологічного й соціального в структурі особистості.
5. Фактори формування Я-концепції на різних вікових етапах.

Запитання для обговорення

1. Що означають поняття „людина”, „індивід”, „особистість”, „індивідуальність”?
2. Доведіть правильність твердження „Кожна особистість є індивідом, проте не кожний індивід - особистість”.
3. Які Ви знаєте підходи до структури особистості?
4. Які, на Вашу думку, компоненти структури особистості є провідними і визначають поведінку людини?
5. У чому полягає сутність спрямованості особистості? Чи можна розуміти спрямованість людини як прояв усіх притаманних їй спонукань?
6. У чому може виявлятися негативна і позитивна роль установок у житті людини? Чи можна формувати їх цілеспрямовано і як саме?
7. Яку роль відіграють інтереси в діяльності людини? Охарактеризуйте види інтересів?
8. В яких формах виявляються прагнення особистості?
9. Як взаємопов'язані самооцінка особистості та рівень її домагань?
10. Яку особистість можна назвати гармонійною?

Психологічні задачі

1. Чому не можна поставити знак рівності між індивідом і особистістю? Чи відомий Вам факт існування індивіда, який не був би особистістю? Чи відомий факт існування особистості поза і без індивіда як її конкретного носія?

2. Доведіть справедливість Вашої відповіді.

Існує думка, що кожна особистість являє собою неповторну єдність спадкових, психічних і соціальних рис, що перебувають у нерозривному зв'язку з конкретною ситуацією життя даного індивіда. Чи можна складне і неповторне, що є в особистості звести до певних груп і розглядати кожен особистість як представника однієї з цих груп?

3. Виділіть окремо ті особливості, які характеризують людину або як індивіда, або як особистість.

Сумлінність, несміливість, висока швидкість рухових реакцій, скромність, правдивість, пластичність, упертість, швидкий темп діяльності, реактивність, рухливість, мала чутливість до громадської оцінки.

Практичне заняття 2 **ПРИРОДА ОСОБИСТОСТІ В ПСИХОЛОГІЧНИХ ТЕОРІЯХ**

План

1. Психоеволюційна теорія особистості.
  2. Біхевіоріальна теорія особистості.
  3. Гуманістична теорія особистості.
  4. Диспозиційна теорія особистості.
  5. Діяльнісна теорія особистості.
  6. Структура особистості:
    - за З. Фройдом;
    - за К. Г. Юнгом;
    - за С. Рубінштейном;
    - за К. Платоновим;
    - за А. В. Петровським.
- ✓ *Рекомендована література: [1; 3; 5; 6]*

Поясніть вислів

*«Забезпечити відповідність своїх домагань наявним силам і засобам
– ось найкоротший шлях до щастя»*

А.Шопенгауер

Питання для роздумів

Чи може у людини з адекватною самооцінкою виникнути стан фрустрації?

Чи можна стверджувати, що віддалена життєва ціль найбільш повно характеризує людину?

Контрольні питання

1. Як розглядав структуру особистості З.Фройд?
2. В чому особливість структури особистості за К.Юнгом?
3. Чому структура особистості за К.Платоновим є досить популярною у вітчизняній психології?
4. Що спільного в психоеволюційних теоріях особистості?
5. Що таке диспозиція? Хто з психологів вперше ввів це поняття?

Тестові завдання

Індивід – це:

1. Конкретна людина з усіма її природними і фізичними якостями.
2. Людина як об'єкт і суб'єкт соціальних відносин
3. Представник роду Homo Sapiens, член певної спільності.

Особистість – це...

1. Індивід як суб'єкт практичної діяльності.
2. Якість індивіда, яка визначається включенням в суспільні відносини і формується в спільній діяльності і спілкуванні.
3. Особлива незмінна духовна сутність, “цілком психологічна істота”.

Вставте пропущені слова в наступний вислів:

Особистість – це людина в сукупності її ...якостей, які формуються у різних видах ... і відношеннях.

В якому рядку названі лише властивості особистості?

1. Зовнішній вигляд, ріст, обличчя, колір очей.
2. Відносно постійні, стійкі властивості, швидкість рухів, характер індивідуального життя, настроїв.
3. Вибіркове ставлення до навколишнього світу, увага, пам'ять.
4. Риса особистості, що проявляються в стилі поведінки, в стосунках людей, здібності, характер, темперамент.

Виберіть варіант, у якому людина характеризується як особистість:

1. Приємний голос, наполегливість, ідеали; красива хода; воля.
2. Старанність, правдивість, інтереси, здібності, принциповість, гордість.
3. Чуйність, емоційна збудливість, висока сенсорна чутливість, інтерес до спорту, аперцепція.
4. Відвага, мужність, музичний слух, розум, літературні здібності, синестезія.

Індивідуальність - це:

1. Особистість з її неповторним сполученням психічних станів, емоцій і почуттів.
2. Особистість в її своєрідності і оригінальності психологічних властивостей, процесів і станів.
3. Людина з усіма її фізичними і фізіологічними характеристиками.

У визначенні: психічний стан, який характеризується стійкими поглядами, впевненістю в правильності своїх думок і позицій – розкривається:

1. Ідеал.
2. Переконавання.
3. Почуття.
4. Ерудиція.

Визначення: потреба наслідувати, прийнятий особистістю як зразок поведінки, розвитку, діяльності – розкриває:

1. Потреби.
2. Інтереси.
3. Ідеали.
4. Переконавання.

Визначення: вибіркоче ставлення особистості до предметів і явищ навколишнього середовища завдяки їхнього життєвого значення або емоційної забарвленості і привабливості – розкриває поняття:

1. Потреби.
2. Інтереси.
3. Ідеали.
4. Переконання.

Усвідомлення людиною з допомогою мови себе самої, своїх дій і вчинків, своїх думок, переживань і різноманітних психічних якостей, свого ставлення до природи, до інших людей.

1. Самоутвердження.
2. Свідомість.
3. Самосвідомість.
4. Діяльність.

Практичне заняття 3 ПСИХОЛОГІЧНА СТРУКТУРА ДІЯЛЬНОСТІ

План

1. Загальна характеристика діяльності.
  2. Психологічна структура діяльності.
  3. Засоби діяльності: навички, уміння, звички.
  4. Особистість як суб'єкт діяльності.
- ✓ *Рекомендована література: [1; 3; 7; 9; 10; 11]*

Поясніть вислів

*«Нехай той, хто не може досягти бажаного, бажає досяжного»
Леонардо да Вінчі*

Теми доповідей і рефератів

1. Ігрова діяльність, її психологічні особливості та роль у психічному розвитку дитини.
2. Навчальна діяльність та її психологічні характеристики.
3. Особистісні детермінанти діяльності та поведінки людини.
4. Відмінності між поняттями „активність”, „діяльність”, „творчість”.
5. Енергопотенціал людини та її здатність до діяльності.

Контрольні питання

1. У чому полягає докорінна відмінність між поведінкою тварин і діяльністю людини?
2. Якими є головні компоненти діяльності?
3. Як забезпечується контроль за процесом виконання діяльності?
4. У чому полягає механізм зворотної аферентації при виконанні дії?
5. У чому полягає суть процесу екстеріоризації дії?

Запитання для обговорення

1. Розкрийте взаємозв'язки людини і діяльності та їх значення. Чому діяльність трактується як форма взаємодії людини з оточуючими середовищем? Доведіть справедливість цього трактування.

2. Охарактеризуйте відомі Вам теорії діяльності.
3. Назвіть основні види діяльності.
4. Розкрийте структуру людської діяльності та розвиток компонентів. Покажіть значення структурних компонентів діяльності та їх взаємозв'язок.
5. Що Ви розумієте під інтеріоризацією й екстеріоризацією?
6. Чим відрізняються навички від умінь?
7. Дайте характеристику та покажіть роль ігрової діяльності. Визначте її найважливіші психологічні особливості. Наведіть приклади.
8. Опишіть навчальну діяльність та її психологічні особливості. Які мотиви є найхарактернішими для навчальної діяльності студента? Доведіть справедливість Вашої думки?
9. Розкрийте психологічні особливості трудової діяльності людини та покажіть її роль у житті кожної людини зокрема і суспільства в цілому?
10. Розкрийте значення і сутність принципу єдності свідомості і діяльності. Наведіть докази справедливості Вашої думки.

Психологічні задачі

1. Доведіть правильність відповіді.

Чи можна погодитися з точкою зору, що розумовий розвиток повністю залежить від навчання. При відповідному методі навчання кожна дитина на будь-якій стадії розвитку може повноцінно засвоїти всякий навчальний матеріал.

2. В яких прикладах мова йде про уміння, навички, звички:

А. Людина, яка оволоділа письмом. швидко, не втрачаючи час на певні типи речень, безпомилково ставить розділові знаки.

Б. При переході вулиці зі світлофором людина кидає погляд на нього навіть тоді, коли рух транспорту відсутній.

Тестові завдання

Із даних понять побудуйте логічний ряд так, щоб кожне попереднє поняття було більш загальним по відношенню до наступного:

Праця, діяльність, трудова діяльність, натискання педалі гальмів, трудова операція, м'язове скорочення.

Визначте джерело будь-якої активності особистості:

1. Світогляд, переконання.
2. Знання, ерудиція.
3. Потреби.
4. Інтереси.

Потреба – це:

1. Переживання людиною задоволення чи стану тривоги.
2. Переживання людиною емоційного незадоволення; розгубленості.
3. Переживання людиною необхідності в певних умовах життя і діяльності.
4. Стан індивіда, що виникає в результаті активної діяльності, що може забезпечити його існування.

У визначенні: стан готовності до певної активності, спрямованої на задоволення певного переживання – розкривається:

1. Потреба.
2. Інтерес.
3. Домагання.
4. Установка.

У визначенні: ідеальне уявлення результату, який має бути досягнутий у ході людської діяльності – розкривається:

1. Ідеал.
2. Інтерес.
3. Захоплення.
4. Мета.

Причини, які впливають на продуктивність навичок:

1. Вимоги з боку оточуючих.
2. Ставлення до завдання.
3. Обсяг знань.
4. Усвідомлення кожного етапу дій.

В якому з рядків перелічені види діяльності включають творчу уяву дітей?

1. Виготовлення стільця дітьми за зразком вихователя.
2. Переказ казки дітьми.
3. Малювання дітьми щойно відвіданого зимового парку.
4. Придумування дітьми казки.

Учбова діяльність – це:

1. Робота дитини на пришкольній ділянці.
2. Аналіз та розв'язання математичної задачі.
3. Аналіз картини художника і форми, кольорів, відтінків, змісту.
4. Засвоєння знань з різних предметів шкільної програми.

Вкажіть, які властивості визначають здібності до музичної діяльності:

1. Здатність відчувати емоційну виразність у русі музичних звуків, здатність до слухового уявлення поєднань музичних звуків, здатність розрізняти найменші відтінки звуків за висотою.
2. Простова уява, чіткість уявлень наочних образів, здатність переживати емоційну виразність музики.
3. Точність сприйняття кольорових відтінків, чуття мовних особливостей, здатність до абстрактних міркувань.

Практичне заняття 4

ЗАСОБИ СПІЛКУВАННЯ. СТРУКТУРА І ФУНКЦІЇ СПІЛКУВАННЯ

План

1. Місце спілкування в системі діяльностей.
2. Структура спілкування: комунікація, інтеракція, перцепція.
3. Функції і види спілкування.
4. Основні засоби спілкування: вербальні й невербальні засоби

✓ *Рекомендована література: [3; 10]*

Поясніть вислів

«Підступна ця річ – культура спілкування: присутність її непомітна, проте відсутність відчуваєш відразу»

С.Муратов

Питання для роздумів

Чи є спілкування частиною, стороною, аспектом сумісної діяльності або спілкування і діяльність – це два самостійних, рівноправних процесів.

Чи завжди завершеність спілкування є необхідною умовою взаєморозуміння?

Контрольні питання

1. Які є основні ознаки міжособистісного спілкування?
2. Що таке механізми психологічного впливу? Охарактеризуйте їх.
3. Які ви знаєте ефекти першого враження?
4. Що таке каузальна атрибуція і який її вплив на успішність спілкування?
5. Яке значення в спілкуванні мають невербальні засоби по відношенню до вербальних?

Психологічні задачі

1. Прочитайте уривок з книги Є.В.Тарле, зверніть увагу на те, як змінюються слова, що характеризують Наполеона в паризькій пресі з моменту його висадки в бухті Жуан до прибуття в Париж та визначте, яка функція мовлення найбільш яскраво виявляється при цьому.

Перше повідомлення: "Корсіканське чудовисько висадилося в бухті Жуан". Друге повідомлення: "Людожер іде по Грассу". Третє повідомлення: "Узурпатор увійшов в Гренобль". Четверте повідомлення: "Бонапарт зайняв Ліон". П'яте повідомлення: "Наполеон наближається до Фонтенбло". Шосте повідомлення: "Його імператорська величність очікується сьогодні в своєму вірному Парижі". Вся ця літературна гама умістилася в одних і тих же газетах, при одній і тій же редакції протягом кількох днів".

2. Перечитайте наведені нижче уривки з протоколів та визначте мовні засоби, якими користувалися вчителі в процесі формування нових знань учнів на уроці історії стародавнього світу в 5-му класі.

- 1) "Сьогодні ми здійснимо невелику уявну подорож по стародавній Греції... Почнемо її з великої афінської площі. Тут Збиралися вільні афіняни на збори. Звідси вийдемо на одну з вулиць афінського міста... Давайте зупинимо кого-небудь і попросимо супроводжувати нас по Афінах. Він нас сказав, що сьогодні в Афіни прибула група живого "товару" і повів нас на ринок. Тут продавали сокири, лопати, овочі, фрукти, і поруч стояли напівголі люди з дощечками на грудях, на яких було написано вік та батьківщина. Це - раби. Тут були молоді і старі, чоловіки і жінки, а також маленькі діти, які ще не вміли ходити..."
- 2) "Афіни була рабовласницькою державою. В ній були раби й рабовласники. Звідки ж потрапляли раби до Афін? На рабів перетворювали військовополонених. Всю роботу виконували раби. Вони працювали в дуже важких умовах, за рахунок їхньої праці жили вільні греки. Раби не

мали ніякого майна, не брали участі в управлінні державою, вони були в повній владі рабовласника, який мав право не тільки продати їх, але й вбити."

- 3) "Раб - це пригноблений, що позбавлений засобів виробництва й існування, повністю безправний, якого могли продати, купити, поміняти, убити, тобто це повна власність рабовласника".

Практичне заняття 5 **СТРУКТУРА І ФУНКЦІЇ СПІЛКУВАННЯ**

План

1. Місце спілкування в системі діяльностей.
2. Функції і види спілкування.
3. Основні засоби спілкування: вербальні й невербальні засоби
✓ *Рекомендована література: [3; 10]*

Поясніть вислів

«Заговори, щоб я тебе побачив»

Сократ

Теми доповідей і рефератів

1. Роль спілкування у розвитку психіки дитини.
2. Основні феномени міжособистісного розуміння.
3. Основні стилі спілкування та їхня ефективність у різних видах діяльності.
4. Педагогічне спілкування та його особливості. Стилi педагогічного спілкування.
5. Принципи класифікацій і шляхи вирішення конфліктних ситуацій.

Термінологічний диктант

Спілкування, комунікація, мова, мовлення, міжособистісні конфлікти, невербальна комунікація, стиль спілкування, педагогічне спілкування.

Запитання для обговорення

1. Визначте поняття „спілкування”. Що є змістом спілкування?
2. Охарактеризуйте такі функції спілкування, як регулювання спільної діяльності, самовизначення індивіда.
3. Доведіть єдність спілкування та емоційної сфери людини.
4. Розкрийте такі форми спілкування, як анонімне, функціонально-рольове і педагогічне.
5. За якими критеріями розрізняють види спілкування?
6. Що таке вербальна і невербальна комунікація?
7. У чому виявляється та від чого залежить ефективність спілкування?
8. Які стилі спілкування Ви знаєте?
9. Як Ви думаєте, що таке смисловий бар’єр у спілкуванні? Про яких умовах він може виникати?
10. Назвіть шляхи та прийоми оволодіння навичками спілкування.

Тестові завдання

В чому проявляється комунікативний аспект спілкування?

1. Спілкування як процес прийняття і передачі інформації.
2. Спілкування як багатоплановий процес встановлення і розвитку контактів у процесі розв'язання завдання.
3. Спілкування як процес вироблення єдиної стратегії взаємодії в діяльності.
4. Спілкування як сприйняття і розуміння іншої людини.1.

В якому рядку названо особливості діалогічного мовлення?

1. Фрагментарне, уривчасте, граматичне, незв'язне мовлення.
2. Мовлення, при якому виникає необхідність одну думку виразити в різних послідовних висловлюваннях.
3. В значній мірі мимовільне мовлення.
4. Мовлення, в якому широко використовуються немовні комунікативні засоби – жести, міміка і ін.

В якому рядку називаються особливості монологічного мовлення:

1. Мовлення, смисл якого зрозумілий лише у зв'язку з ситуацією.
2. Граматичні зв'язки виражені найповніше.
3. Мовлення, яке зарані планується, програмується, готується.
4. Мовлення, в якому наступні висловлювання в більшій мірі обумовлені попередніми висловлюваннями партнерів.

В якому рядку називаються властивості внутрішнього мовлення:

1. Фрагментарне, уривчасте, граматично незв'язне мовлення.
2. Мовлення, яке зарані готується, виголошується.
3. Мовлення, яке найбільш піддається вольовому контролю.
4. Граматичні зв'язки виражені найповніше.

Як називається вид мовлення, при якому говорить лише одна особа, а решта людей лише сприймає його повідомлення?

1. Внутрішнє.
2. Зовнішнє.
3. Діалогічне.
4. Монологічне.

Визначте вид мовлення: «Дорогий Григорій Іванович! Глибоко схвилюваний високою нагородою уряду. Обіцяю з усією пристрасстю ще енергійніше виховувати загартованих, мужніх, сильних молодих людей. Міцно обнімаю і цілую як рідного батька. Ваш Микола.»

1. Діалогічне.
2. Монологічне.
3. Внутрішнє.
4. Письмове.

Практичне заняття 6
СОЦІАЛЬНІ ГРУПИ. ПОНЯТТЯ ПРО КОЛЕКТИВ
План

1. Структура, функції та рівні спілкування.
  - а) комунікативний аспект спілкування;

- б) інтерактивний аспект спілкування;
- в) перцептивний аспект спілкування.
- 2. Особистість і група. Характеристика груп.
- 3. Колектив як вищий рівень розвитку групи.

Поясніть вислів

«Збиратися разом – це початок, триматися разом – це процес, працювати разом – це успіх»
Генрі Форд

Теми доповідей і рефератів

1. Взаєморозуміння – важлива умова встановлення та розвитку міжособистісних стосунків.
2. Проблема конформізму і нонконформізму в психології.
3. Етапи та рівні розвитку контактної групи.
4. Психологічний клімат у колективі.
5. Психологічні особливості колективу.

Термінологічний диктант

Група, колектив, референтна група, ідентифікація, лідерство, статус, групова інтеграція, конфлікт, колективне самовизначення.

Запитання для обговорення

1. Які є підходи до класифікації груп у психології? Дайте характеристику основних видів груп.
2. Розкрийте роль референтної групи в становленні особистості.
3. Проаналізуйте психологічні механізми сприймання людьми один одного.
4. Розкрийте сутність основних феноменів, що впливають на адекватність сприймання і розуміння людьми один одного.
5. Охарактеризуйте психологічні прояви співчуття особистості в групі.
6. Проаналізуйте основні етапи розвитку групи. Наведіть приклади.
7. Колектив – це група, але не будь-яка група – колектив. Як Ви це розумієте?
8. Назвіть критерії колективу, його відмінність від групи.
9. Охарактеризуйте рівні розвитку колективу. Як пов'язані колектив і особистість?
10. Які методи вивчення груп і колективів Ви знаєте?

Психологічні задачі

1. Чи достатньо такої характеристики колективу? Аргументуйте свою думку.

„Колектив – це спільність людей, які об'єднані єдиною діяльністю та єдиними цілями діяльності?“

2. Уявіть, що Ви - президент фірми. Осіб яких типів темпераментів Ви хотіли б бачити на наступних посадах і чому? Ваш заступник, секретарка, агент по рекламі, агент по зв'язкам з громадськістю, продавець, водій транспорту, охоронець, референт.

Тестові завдання

Спільність людей, у якій не здійснюються контакти між її членами, це:

1. Формальна група.

2. Неформальна група.
3. Умовна група.
4. Мала група.

Об'єднання людей на основі єдиної спрямованості психологічної мотивації, поглядів, переконань, інтересів, симпатій і т.п. – називається:

1. Формальна група.
2. Неформальна група.
3. Колектив.
4. Референтна група.

Спільність людей, яка існує номінально (на списку) – це:

1. Формальна група.
2. Неформальна група.
3. Умовна група.
4. Мала група.

Реально існуюча або уявна група, погляди і норми поведінки якої служать зразком для окремої особистості, називають терміном:

1. Мала група.
2. Неформальна група.
3. Реальна група.
4. Референтна група.

Об'єднання людей на основі часової і просторової ознак, де кожний, хто входить в об'єднання, має власну мету, як правило, ідентичну цілям інших - називають терміном:

1. Формальна група.
2. Корпорація.
3. Асоціація.
4. Реальна група.

Відносно стійке, малочисельне за складом, пов'язане загальними інтересами, цілями, симпатіями, поглядами об'єднання людей, в якому здійснюється безпосередній контакт між його членами, називається терміном:

1. Дифузна група.
2. Неформальна група.
3. Формальна група.
4. Трудовий колектив.

Група людей, для якої характерні організованість, психологічна згуртованість при досягненні загальної мети діяльності, обумовленої суспільно корисними мотивами, визначається терміном:

1. Колектив.
2. Макрогрупа.
3. Асоціація.
4. Корпорація.

Які з названих груп можна назвати колективами?

1. Зібрання дітей на вулиці.

2. Учнівський клас.
3. Група учнів, які під час спільної роботи висаджують дерева.
4. Вчителі, що працюють в одній школі.

Найважливіші фактори, від яких залежить психологічний клімат в колективі?

1. Наявність представників різної статі
2. Стиль керівництва колективом
3. Інтереси членів колективу
4. Взаєморозуміння і взаємовідповідальність членів колективу

В якому з запропонованих варіантів дається найповніша характеристика лідера групи:

1. Розум, енергійність, увага, збудження, сила волі, організаційні здібності, витримка, тактовність, геніальність.
2. Енергійність, повага до людей, тактовність, розуміння задач і цілей групової діяльності, організаторські здібності, схильність до спілкування, знання справи.
3. Здібність стихійно впливати на групу, обдарованість, професійна підготовленість, високий авторитет, розум, культура мови, загальнолюдська культура.
4. Енергійність, уважність до людей, готовність допомогти, добра пам'ять, ерудованість, високий інтелект.

Практичне заняття 7 ТЕМПЕРАМЕНТ. ТЕОРІЇ ТЕМПЕРАМЕНТУ План

1. Гуморальні та конституційні теорії темпераменту.
  2. Теорія І.П.Павлова.
  3. Основні властивості темпераменту.
  4. Методики вивчення темпераменту.
- ✓ *Рекомендована література: [3; 10; 6]*

Поясніть вислів

«Темперамент – це те, що необхідно іноді долати і завжди використовувати, бо кожному дано щось таке, про що мріють інші»

Л.Гуревич

Теми доповідей і рефератів

1. Конституційні теорії темпераменту (Кречмер, Шелдон, Сіге).
2. Вплив темпераменту на індивідуальний стиль та ефективність діяльності людини.
3. Темперамент і основні властивості нервової системи.
4. Зв'язок темпераменту з основними властивостями особистості.
5. Особливості навчання дітей шкільного віку залежно від типу темпераменту.

Контрольні питання

1. Якими властивостями перебігу психічної діяльності характеризується темперамент ?
2. Які поєднання властивостей вищої нервової діяльності І.П. Павлов зробив засадовими стосовно поділу темпераментів на типи ?
3. У чому виявляються особливості поведінки екстраверта ?
4. У чому виявляються особливості поведінки інтроверта ?
5. Як може позначатися темперамент на формуванні рис особистості ?
6. Чи завжди динаміка поведінки людини адекватно характеризує її темперамент?

Запитання для обговорення

1. Якими властивостями психічної діяльності характеризується темперамент?
2. Яке поєднання властивостей вищої нервової діяльності І. П. Павлов зробив засадовим при поділі темпераменту на типи?
3. У чому виявляються особливості поведінки екстраверта?
4. У чому виявляються особливості поведінки інтроверта?
5. Як може позначатися темперамент на формуванні рис особистості?
6. У чому полягає виховання темпераменту?
7. Яку роль у діяльності фахівця в системі суб'єктних відносин відіграє знання темпераменту людини?
8. У чому може виявлятися врахування вчителем, лікарем особливостей темпераменту учня або пацієнта?

Альтернативно-тестові завдання

1. Чи тотожні поняття “тип вищої нервової діяльності” та “темперамент”? Аргументуйте свою відповідь.
2. Чи можна стверджувати, що властивості темпераменту є природженими?
373
3. Чи завжди динаміка поведінки людини адекватно характеризує її темперамент?
4. Чи є екстравертність або інтровертність особистості закономірним виявом певного типу темпераменту?
5. Чи може темперамент людини зазнавати істотних змін упродовж життя?
6. Чи можна стверджувати, що темперамент безпосередньо впливає на формування рис характеру людини?

Практичне заняття 8

ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТИПІВ ТЕМПЕРАМЕНТІВ

План

1. Особливості прояву сангвінічного, холеричного, флегматичного та меланхолійного типів темпераменту.

✓ *Рекомендована література: [3; 10; 6]*

Поясніть вислів

«Спокійний, веселий темперамент, що є наслідком доброго здоров'я і сильного організму, ясний, живий, проникливий і правильно мислячий розум,

*стримана воля і з тим разом чиста совість - ось блага, яких замінити не
зможуть ніякі чини і скарби».*

Артур Шопенгауер

Питання для роздумів

Стосовно пізнавальних процесів, предметної діяльності та спілкування мій темперамент виявляється в ...

Чи завжди динаміка поведінки людини адекватно характеризує її темперамент?

Запитання для обговорення

1. Розкрийте історію розвитку та становлення вчення про темперамент.
2. Проаналізуйте темперамент як основу для формування певних особистісних рис особистості.
3. Чи можна стверджувати, що темперамент – це прямий вияв біологічних якостей людини?
4. Чи є тотожними поняття „темперамент” і „тип вищої нервової діяльності”?
5. Якими властивостями перебігу психічної діяльності характеризується темперамент?
6. Охарактеризуйте типи темпераменту. Визначте позитивні та негативні сторони кожного типу.
7. У чому виявляються особливості поведінки інтроверта?
8. У чому виявляються особливості поведінки екстраверта?
9. Як педагогу треба враховувати особливості темпераменту студента в процесі навчання?
10. Чи можна стверджувати, що темперамент залежить від характеру діяльності людини?

Завдання та проблемні ситуації

1. Чи можна дійти висновку про темперамент особистості за яскравими, але епізодичними виявами її поведінки? В яких життєвих ситуаціях темперамент виявляється найбільш повно?

2. Залежно від станів людини в неї можуть змінюватися темп мовлення, емоційна збудливість. Чи завжди ці особливості належать до темпераменту? Визначіть ті особливості, які належать до темпераменту, і ті, що зумовлені мотиваційним чинником. За якими ознаками це можна встановити?

3. Чи завжди індивідуально-психологічні властивості людини, що виявляються в ранньому дитинстві, зберігаються в подальшому її житті? Чим це можна пояснити?

4. Які поєднання типів темпераменту найчастіше зустрічаються? Чим це можна пояснити психологічно?

Практичне заняття 9

РОЛЬ ТЕМПЕРАМЕНТУ В ДІЯЛЬНОСТІ

План

1. Проблема типологічних особливостей темпераменту

2. Проблема вікових особливостей темпераменту

✓ *Рекомендована література: [3; 10]*

Поясніть вислів

«Нас переконують не аргументи, які можна проаналізувати, а тон, темперамент і манера мови, тобто сама людина»

Семюель Батлер

Термінологічний диктант

Темперамент, врівноваженість, сила, збудження, гальмування, динамічність, екстраверсія, інтроверсія, пластичність, лабільність.

Психологічні задачі

1. Дайте характеристику темпераменту учня. Яка його властивість виступає на перший план?

У характеристиці випускника школи Віктора М., написано: “Надає перевагу завданням високої складності. Зосереджений, витривалий у роботі, яка потребує терпіння Легко переходить від одних дій до інших, виконує їх рівномірно, від початку до кінця. Йому притаманна висока розумова активність, він допитливий і любить показувати свої знання перед товаришами і вчителями.”

2. Про що свідчать отриманні результати? Чи є “кращі” і “гірші” властивості нервової системи?

За даними досліджень, для оволодіння навичками жонглювання, потрібна така властивість нервової системи, як рухливість. Тому жонглерами не можуть стати люди з інертною нервовою системою. Проте, ще більше значення має лабільність: лабільні навчаються жонглювати у 2-3 рази швидше за рухливих.

3. Існує думка, що для сумісного життя або діяльності слід вибирати або дуже схожу на тебе людину, або ж - свою повну протилежність. На чому ґрунтується ця думка? Чи згодні Ви з цим?

Візьміть для приклада будь-який вид діяльності і визначте для нього найкращих і найгірших партнерів з перерахованих пар: сангвінік – меланхолік; сангвінік – холерик; сангвінік – флегматик; сангвінік – сангвінік; меланхолік – холерик; меланхолік – флегматик; меланхолік – меланхолік; холерик – флегматик; холерик – холерик; флегматик – флегматик.

Тестові завдання

Темперамент – це індивідуальні особливості людини, що визначають ... сторони психіки й поведінки:

1. Змістовні.
2. Формально-динамічні.
3. Структурні.
4. Різноманітні.

Визначте основні характеристики темпераменту:

1. Динамічність, вродженість, циклічність.
2. Активність, емоційність, моторика.
3. Енергійність, константність, спрямованість.
4. Стабільність, усвідомленість, вибірковість.

Яке з наведених тверджень є правильним:

1. Деякі типи темпераменту мають більше негативних рис, ніж негативних.
2. Всі діти-холерики агресивні та нестримані.
3. Не існує поганих та хороших типів темпераменту.
4. Сангвініки найкраще навчаються.

Що не вважається компонентом темпераменту:

1. Динаміка психічних процесів.
2. Моторика.
3. Емоційність.
4. Інтелектуальна продуктивність.

Конституційні теорії темпераменту підкреслюють залежність темпераменту від:

1. Типу нервової системи.
2. Анатомо-фізіологічної будови організму.
3. Соціально-психологічних та політичних факторів.
4. Переважаючого типу рідини в організмі.

Комунікбельність, адаптивність, поверховість, дотепність притаманні такому типу темпераменту:

1. Холеричному.
2. Меланхолічному.
3. Сангвінічному.
4. Флегматичному.

Оптимізм, енергійність, імпульсивність, конфліктність притаманні такому типу темпераменту:

1. Холеричному.
2. Меланхолічному.
3. Сангвінічному.
4. Флегматичному.

Делікатність, вразливість, схильність до роздумів та замкнутість притаманні такому типу темпераменту:

1. Холеричному.
2. Меланхолічному.
3. Сангвінічному.
4. Флегматичному.

Інертність, надійність, малорухливість, миролюбність притаманні такому типу темпераменту:

1. Холеричному.
2. Меланхолічному.
3. Сангвінічному.
4. Флегматичному.

Практичне заняття 10

ХАРАКТЕР

План

1. Структура характеру.
2. Риси характеру.
3. Спрямованість особистості в структурі характеру.
✓ Рекомендована література: [3,11,16]

Поясніть вислів

«Посієш вчинок – пожнеш звичку, посієш звичку – пожнеш характер, посієш характер – пожнеш долю»

Східне прислів'я

Теми доповідей і рефератів

1. Природна основа та соціальні впливи на формування характеру.
2. Типологія характерів Е. Кречмера: „за” і „проти”.
3. Основні типи акцентуацій рис характеру.
4. Виховання та самовиховання характеру.
5. Характер та вольові якості особистості.

Контрольні питання

1. У чому може виявлятися вплив характеру на темперамент? В якому напрямі та за яких умов цей вплив може відбуватися?
2. Які риси поведінки свідчать про її характер? Якими є умови формування сильного характеру?
3. З якої причини у схожих умовах життя і діяльності формуються різні характери?
4. Чи можна, на вашу думку, говорити про існування ідеального характеру в реальному житті?
5. Чи можна вважати, що соціальний чинник здійснює вирішальний вплив на формування характеру?

Запитання для обговорення

1. Які риси особистості поєднуються в характері?
2. В яких стосунках між людьми найповніше виявляється характер особистості?
3. Які компоненти можна виокремити в структурі характеру?
4. Які риси характеру особистості є типовими, а які - нетиповими?
5. У чому виявляється акцентуація характеру особистості?
6. Як поєднуються в характері природні та соціальні чинники?
7. Яким є механізм формування властивостей характеру?
8. Як пов'язані між собою характер і темперамент?
9. Якими є умови формування характеру?

Завдання та проблемні ситуації

1. У чому може виявлятися вплив характеру на темперамент? В якому напрямі та за яких умов цей вплив може мати місце?

2. Які риси поведінки людини свідчать про силу її характеру? Якими є психологічні умови формування сильного характеру?
3. Чим пояснити, що найбільш повно характер людини виявляється у складних, критичних ситуаціях?
4. Чи має рацію з погляду психології твердження: “характер гартується в боротьбі”? Аргументуйте свою думку.

Практичне заняття 11 **ТИПОЛОГІЯ ХАРАКТЕРІВ**

План

1. Акцентуації характеру.
2. Погляди К.Леонгарда та Є.Личко. на природу акцентуації.
3. Психологічна характеристика типів акцентуацій.
✓ *Рекомендована література: [3,11]*

Поясніть вислів

«Хочеш перевірити людину – наділи її владою»

Ганс Сел'є

Питання для роздумів

1. У моїй діяльності, поведінці та спілкуванні виявляються такі якості характеру, як ...
2. На формування мого характеру особливий вплив здійснили ...

Запитання для обговорення

1. Дайте визначення характеру як індивідуально-психологічної властивості людини.
2. Яка структура характеру та як він співвідноситься з темпераментом?
3. Розкрийте поняття „динамічний стереотип”, покажіть його роль у формуванні характеру.
4. Охарактеризуйте природні та соціальні передумови формування характеру.
5. Які провідні риси характеру Ви знаєте? Наведіть приклади.
6. Проаналізуйте екстравертованість та інтравертованість як прояв певних рис характеру.
7. Охарактеризуйте вольові риси характеру людини та їх вплив на процес корекції рис і якостей особистості.
8. Як Ви вважаєте, чи відображає характер систему виховання дитини?
9. Визначте умови виховання характеру дітей та дорослих.
10. Покажіть роль самовиховання в розвитку різних рис характеру дитини.

Альтернативно-тестові завдання для самоконтролю

1. Чи згодні ви з думкою, що фізіологічним підґрунтям для виховання характеру є динамічні стереотипи?
2. Чи може виникати невідповідність між змістом і формою характеру?

3. Чи можна стверджувати, що акцентуація певних рис характеру особистості зумовлюється тільки обставинами її життя?
4. Чи всі постійні риси поведінки особистості входять до структури її характеру?
5. Чи всі властивості характеру можуть свідчити про його сформованість?
6. Чи може характер впливати на особливості вияву темпераменту?
7. Чи можна вважати, що соціальний чинник справляє вирішальний вплив на формування характеру?
8. Чи можна погодитися з твердженням, що деякі риси характеру можуть передаватися спадково?

Практичне заняття 12 АКЦЕНТУАЦІЇ ХАРАКТЕРУ

План

1. Погляди К.Леонгарда та Є.Личко. на природу акцентуації.
2. Психологічна характеристика типів акцентуацій.

✓ *Рекомендована література: [3,11,12]*

Поясніть вислів

«Можеш бути недбалим в одязі, — якщо це в твоєму характері. Але душу треба тримати в охайності»

Марк Твен

Термінологічний диктант

Характер, структура характеру, типи характеру, виховання, провідні риси характеру, хіромантія, самовиховання, перевиховання.

Психологічні задачі

1. Про що свідчать отриманні результати? Що вони дають для розуміння природи характеру?

7 пар розлучених з дитинства монозиготних близнюків виховували в подібних умовах, 27 парами опікувалися родичі батьків, 13 пар поділили між собою друзі їхніх батьків, 10 пар зростали у родинх незнайомих між собою людей. Було виявлено, що ступінь подібності між близнюками від групи до групи зменшувався, причому більше це стосувалося характеру, а менше – здібностей.

2. Чи правильним є твердження психологів: „Характер загартовується в боротьбі”? Обґрунтуйте свою думку.

3. Із наведених слів виберіть ті, які знаходяться до даного слова у тому ж відношенні, що і в наведеному прикладі. Вкажіть принцип побудови аналогій.

А. Приклад: темперамент: тип вищої нервової діяльності.

Характер: ... (спадковість, вихованість, відображення, акцентуація, темперамент).

Б. Приклад: особистість: спрямованість

Характер: ... (пізнання, вчинок, розум, психологічне, акцентуація).

Тестові завдання

Сукупність провідних і найбільш стійких індивідуальних якостей

особистості, що виявляється в діяльності, спілкуванні та поведінці, називається:

1. Здібностями.
2. Мотивами.
3. Темпераментом.
4. Характером.

Яке з наведених тверджень є правильним:

1. Якості характеру у більшій мірі є вродженими.
2. Характер формується і проявляється в діяльності.
3. Характер людини повністю визначається темпераментом.
4. Характер є прояв людини як соціального індивіда.

З числа наведених нижче положень про характер виберіть ті, які найбільш повно розкривають поняття „характер”:

1. Риси характеру – це ставлення особистості до певних сторін дійсності.
2. Риси характеру – це певні способи дій.
3. Риси характеру виявляються за будь-яких обставин і умов.
4. В характері виявляються і стосунки особистості, і способи дій, за допомогою яких ці стосунки відбуваються.

Виберіть із наведеного списку слів, ті, якими можна описати характер.

Повільність, комунікабельність, швидкість мислення, шляхетність, скупість, запальність, рішучість, вимогливість, воля, плаксивість, спостережливість, життєрадісність, бездарність, обережність, тривожність, винахідливість.

Які з наведених рис характеру виявляють ставлення до інших людей?

Егоїзм, чуйність, працелюбність, співчуття, альтруїзм, скромність, доброзичливість, ініціативність, комунікабельність, вимогливість до себе, грубість, замкнутість, порядність, сумлінність, самоповага, пихатість, ненависть.

Практичне заняття 13 ЗДІБНОСТІ

План

1. Рівні розвитку здібностей: геніальність, обдарованість, талант.
2. Здібності та інтелект.

Рекомендована література: [1,3,7,10]

Поясніть вислів

*«Здібності не оцінюють за легкістю засвоєння людиною інформації.
Успішним стає той, хто в муках долає труднощі»*

Антуан Де Сент-Екзюпері

Теми доповідей і рефератів

1. Природні та вікові передумови розвитку здібностей.
2. Здібності, обдарованість, талановитість.
3. Здібності та їх розвиток у дітей.
4. Прийоми та способи прискореного розвитку людських здібностей.
5. Діяльність – вирішальна умова розвитку здібностей людини.

Контрольні питання

1. Які основні компоненти здібностей?
2. Як пов'язані між собою здібності та задатки?
3. Які психічні властивості людини сприяють розвитку здібностей?
4. Що обумовлює розвиток здібностей особистості?
5. Що є вирішальною умовою розвитку здібностей?
6. Чи є задатки необхідною передумовою здібностей?

Психологічні задачі

1. Чому спостерігаються вищенаведені факти? Як ці дані характеризують обдарованість?

Тестування показало, що IQ обдарованих дітей коливається в межах від 141 до 170 балів (розумова норма 91-110 балів). Усього їх 2-3% від загальної кількості дітей того чи іншого віку. За даними міжнародних організацій, серед учнів, яких щорічно відраховують зі школи через неуспішність і нездатність до навчання, обдарованих дітей буває до 30%. Відомо також, що діти, на яких покладали великі сподівання, далеко не завжди виправдовують їх.

2. У житті часто трапляється так, що люди, які мають хороші задатки до розвитку здібностей, не реалізували їх. **Які причини найчастіше виникають як перепона на шляху їх розвитку.**

Запитання для самостійної роботи

1. У чому виявляються здібності особистості?
2. Якими є головні компоненти здібностей?
3. Як пов'язані між собою здібності та задатки?
4. Які психічні властивості людини сприяють розвиткові здібностей?
5. У чому виявляються якісні відмінності у здібностях людей?
6. Що є показником добрих здібностей?
7. Що зумовлює розвиток здібностей особистості?
8. Що є вирішальною умовою розвитку здібностей?

Альтернативно-тестові завдання для самоконтролю

1. Чи згодні ви з твердженням, що швидкість виконання діяльності є показником добрих здібностей?
2. Чи згодні ви з твердженням, що показником добрих здібностей є темп опанування новою діяльністю?
3. Чи можна стверджувати, що добрі задатки завжди визначають високий рівень розвитку здібностей?
4. Чи вважаєте ви задатки обов'язковою передумовою розвитку здібностей?
5. Чи можна стверджувати, що відмінності здібностей людей мають переважно кількісний характер?
6. Чи поділяєте ви думку, що вирішальною умовою розвитку здібностей є діяльність?
7. Чи є здібності спадковими?
8. Чи вважаєте ви, що є певні властивості людини, без яких неможливий високий розвиток спеціальних здібностей

Практичне заняття 14 РІВНІ РОЗВИТКУ ЗДІБНОСТЕЙ

План

1. Геніальність,
2. Обдарованість,
3. Талант.
4. Здібності та інтелект.

Рекомендована література: [1,3,7,10]

Поясніть вислів

«Намхнення - це такий гість, який не полюбляє навідуватись до лінивих, а приходить лише до тих, хто його кличе»

П.І.Чайковський

Питання для роздумів

Для обраної мною професії необхідно мати такі здібності ... Думаю, що я маю ... , тому що ... Мені здається, потрібно розвивати ..., тому що ...

Я гадаю, що N – геній, тому що ...

Запитання для обговорення

1. Дайте визначення здібностей і їх функцій.
2. Дайте характеристику природнім і соціальним передумовам формування здібностей.
3. Проаналізуйте співвідношення задатків і здібностей.
4. Охарактеризуйте види здібностей. Наведіть приклади.
5. У чому виявляються особливості спеціальних здібностей?
6. Проаналізуйте взаємодію та взаємокомпенсацію здібностей людини.
7. Назвіть і охарактеризуйте рівні розвитку здібностей.
8. Визначте основні рівні виявлення здібностей людини.
9. Проаналізуйте особливості раннього розвитку та вияву загальних та спеціальних здібностей у дітей.
10. Визначте міжстатеві відмінності у проявах здібностей.

Тестові завдання

Індивідуально-психологічні особливості людини, які забезпечують успіх в діяльності, легкість і швидкість оволодіння нею називається:

1. Якості темпераменту.
2. Риси характеру.
3. Здібності.
4. Мотиви.

Яке з наведених визначень здібностей є правильним?

1. Здібності – це індивідуально-психологічні властивості, що є необхідною умовою виконання творчої діяльності.
2. Психічні властивості, що є природженими і служать основою успішного виконання будь-якої діяльності.
3. Індивідуально-психологічні властивості, що відповідають вимогам даної діяльності і є умовою її успішного виконання.

4. Індивідуально-психологічні властивості, що виявляються і розвиваються в творчій діяльності.

Яке твердження є правильним?

1. Здібності існують незалежно від діяльності і поза нею.
2. Поза діяльністю здібності існувати не можуть.
3. Здібності в діяльності виявляються, в ній і розвиваються.
4. Здібності розвиваються незалежно від діяльності, але в діяльності виявляються.

Під задатками треба розуміти:

1. Природжені здібності до якоїсь діяльності.
2. Здобуті в процесі навчання і виховання властивості особистості, що характеризують її здатність до якоїсь діяльності.
3. Психологічні властивості, що є умовою успішного виконання якоїсь діяльності.
4. Природжені анатомо-фізіологічні особливості, що є однією з передумов розвитку здібностей.

Заповніть пропуск: „Задатки – потяг – інтерес – схильність - ...”:

1. Позиція.
2. Спрямованість.
3. Здібності.
4. Воля.

Який з факторів має місце в наведеному випадку. Японський педагог С. Судзукі готує музик-скрипалів. У його школу приймають усіх дітей, не відбираючи. Так само робить викладач Хімкінської музичної школи М.П. Кравець.

1. Біологічний.
2. Соціальний

Комунікативність, педагогічний такт, спостережливість, вимогливість, уміння переконувати є ... здібностями:

1. Розумовими.
2. Загальними.
3. Педагогічними.
4. Літературними.

Найвищий ступінь розвитку здібностей, що проявляється в творчій діяльності, результати якої вплинули на хід історії називається:

1. Талант.
2. Геніальність.
3. Обдарованість.
4. Лідерство.

Практичне заняття 15 ПСИХОЛОГІЯ ТВОРЧОСТІ

План

1. Особливості перебігу кризи. Види криз.

2. Шляхи виходу з кризового стану.
3. Поняття про гармонійний розвиток особистості.
✓ Рекомендована література: [1; 6; 8; 10;12;13]

Поясніть вислів

«Талант працює, геній творить»

Шуман

Теми доповідей і рефератів

1. Психологія творчості
2. Свобода новоутворень
3. Процеси творчості
4. Теорія конструктивного інтелекту
5. Душа і творчі здібності

Контрольні питання

1. Що розуміють під психічним здоров'ям у психологічній науці?
2. Які критерії психічного здоров'я?
3. Що розуміють під поняттям «психічна залежність»?
4. Які групи психічних залежностей ви знаєте?
5. Які практичні заходи можна задіяти для рятування від психічних залежностей?
6. Що таке саногенний потенціал особистості?
7. Яким чином ставлення до дійсності справляє саногенний вплив на особистість?

Запитання для обговорення

1. Чим відрізняються активність, діяльність і творчість?
2. Чим відрізняються одна від одної основні теорії творчості?
3. Яка залежність між будовою і функцією психіки у створенні механізму творчості?
4. Чим відрізняються продукти роботи від продуктів творчості?
5. Чому чутливість - зародок механізму творчості?
6. Чому енергопотенціал людини визначає її спроможність до дії?
7. Що входить у поняття «енергія»?
8. Від чого залежить величина базової енергії людини?
9. Оперативний енергопотенціал. Як його можна прирощувати, збільшуючи здатність до дії?

Альтернативно-тестові завдання

1. Чи згодні ви з думкою, що розвиток і творчість мають один і той самий механізм?
2. У чому полягають недоліки наведених основних теорій творчості?
3. Чи згодні ви із структурою і функцією механізму творчості, чи вона - божественне натхнення?
4. Якими ще можуть бути явища, які можна порівняти до продуктів творчості?
5. Що ще, окрім чутливості, може стати зародком механізму творчості, чи він - надбання обраних Богом?
6. Енергопотенціал - спроможність до дії.

Практичне заняття 16 **ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ**

План

1. Особливості перебігу кризи.
2. Види криз.
3. Шляхи виходу з кризового стану.
4. Поняття про гармонійний розвиток особистості.
✓ *Рекомендована література: [1; 6; 8; 10;12]*

Поясніть вислів

«Найбільша перемога – це перемога над самим собою»

Кальдерон

Теми доповідей і рефератів

1. Проблема емоційного вигорання.
2. Проблема конформізму і нонконформізму в психології.
3. Механізми впливу на особистість.
4. Психологічний клімат у колективі.
5. Психологічні особливості колективу.

Контрольні питання

1. Як психічна стійкість впливає на гармонію особистості?
2. Які головні складові психічної стійкості?
3. Що розуміють під самоуправлінням і саморегуляцією?
4. Що становить собою настрій і які його види?
5. Як розуміють кризу особистості у психології?
6. Знайдіть взаємозв'язки між показниками кризи і відомими Вам типами особистості.
7. У чому проявляється гармонійний розвиток особистості?

Запитання для обговорення

1. Звідки людина може брати зовнішню енергію?
2. Чому перманентні стани визначають рівень здоров'я людини?
3. Як можна регулювати оперативні стани людини?
4. У чому сутність оцінки предметів і явищ і як оцінка залежить від стану людини?
5. від стану людини?
6. Чому психомоторика - орган творчості?
7. Як працює механізм відображення невідчутного в предметах і явищах?
8. явищах?
9. Як працює механізм відображення неіснуючого в природі, суспільстві?
10. Для чого потрібний синтез механізмів відображення, проектування і втілення продуктів творчості?
11. У чому психологіч 7. Яким чином можна користуватися енергією зовнішнього середовища?

Альтернативно-тестові завдання

1. Чи можна регулювати оперативні стани?

2. Як ви вважаєте, чим, якими одиницями людина оцінює предмети і явища поза собою?
3. Як працює механізм відображення невідчутного і при цьому досягає високої точності?
4. Як працює механізм відображення неіснуючого і чим людина користується, створюючи образ майбутнього?
5. Чи згодні ви з тим, що для синтезу механізмів відображення в цілісність потрібна інша система утворення?
6. Чи можна штучно створити стан натхнення, подібний до стану творчості?

ТЕМИ ТА ЗАВДАННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Тема ОСОБИСТІТЬ

1. Історія персонології.
2. Співвідношення понять особистість, індивід, індивідуальність.
✓ *Рекомендована література: [5; 6;7; 9]*

Запитання для самостійної роботи

1. Якими є головні ознаки особистості?
2. У чому виявляється суспільна сутність особистості?
3. Що в особистості зумовлене її біологічною природою?
4. Як виявляється біологічне в життєдіяльності особистості?
5. Як співвідносяться між собою поняття “особистість” і “індивідуальність”?
6. Якою є структура особистості?
7. У чому суть теорії активності З. Фрейда?
8. Що є фундаментальним рушієм людської активності?
9. Що таке спрямованість особистості?
10. Якими є головні групи мотивів особистості?
11. Як поділяються цілі особистості?
12. Як пов'язані між собою самооцінка особистості та рівень її домагань?
13. Що є джерелом і рушійною силою розвитку особистості?
14. Які чинники зумовлюють психічний розвиток особистості?

Альтернативно-тестові завдання для самоконтролю

1. Чи згодні ви з думкою, що кожна людину можна назвати особистістю?
2. Чи згодні ви з твердженням, що між поняттями “особистість” та “індивідуальність” принципової різниці немає?
3. Чи достатньо, характеризуючи особистість, вказати на такі ознаки: “свідомий індивід”, “включений у суспільно корисну діяльність”?
4. Чи завжди у психічному житті людини біологічне виявляється як соціальне?
5. Чи можна тлумачити спрямованість людини як вияв усіх притаманних їй спонукань?

6. Чи достатньо, характеризуючи інтерес, вказати, що це стійке, вибіркове ставлення людини до явищ та об'єктів дійсності?
7. Чи можна вважати достатнім твердження, що “переконання – це знання, істинність яких для людини є незаперечною і які постають для неї як керівництво ДО ДІЇ”?
8. Чи можна стверджувати, що велика і віддалена життєва мета особистості найповніше характеризує її сутність?
9. Чи може в людини з адекватною самооцінкою виникнути стан фрустрації?
10. Чи правильним є твердження, що джерелом і рушійною силою розвитку особистості є різноманітні протиріччя, які породжуються її діяльністю та умовами життя?
11. Чи можна прискорити психічний розвиток особистості?

Завдання та проблемні ситуації

1. За якими зовнішніми виявами особистості можна судити про рівень її розвитку та суспільну свідомість?
2. Розкрийте, в чому виявляється істотна відмінність у поглядах на джерела активності особистості представників різних психологічних теорій.
3. Як можна психологічно обґрунтувати твердження, що інтерес постає водночас і як важливий мотив навчання, і як засіб підвищення його ефективності?
4. Як, аналізуючи потреби особистості, можна дійти висновку про рівень її індивідуальної та суспільної свідомості?
5. Чи є стан фрустрації закономірним наслідком завищених домагань особистості?
6. У чому може виявлятися негативна та позитивна роль настанов у житті людини?
7. Чи є можливість формувати їх цілеспрямовано і як саме?

Тема ДІЯЛЬНІСТЬ

1. Провідні види діяльності.
2. Розвиток особистості в діяльності і спілкуванні.
✓ *Рекомендована література: [5; 6;7; 9]*

Запитання і завдання для самостійної роботи

1. Які функції виконує психомоторика в діяльності і житті людини?
2. Що включає в себе будова психомоторики?
3. Які можливості відкриває людині її ідеомоторика?
4. У чому виявляється сенсомоторна культура людини?
5. Чому психомоторика - орган людини, а не організму?
6. Чому психомоторика - функціональний орган рухів?
7. Як здійснюється пізнання світу через психомоторику?
8. Які критерії гармонії тіла і рухів людини?
9. Які функції виконує м'язова система, крім рухів?

10. Як і чому в рухах людини кореняться елементи думки?
11. Які фізичні властивості рухів найбільш усвідомлювані?
12. Як влаштована регуляція рухів, дій і вчинків людини?
13. Схарактеризуйте склад почування і його функції в регуляції рухів.
14. Чому предмет, процес і явище стають регуляторами рухів?
15. Як пов'язані між собою точність образу і спритність рухів?
16. Що треба зробити, щоб перейти від регуляції рухів образом до регуляції їх думкою?

Альтернативно-тестові завдання для самоконтролю

1. Чи згодні ви з тим, що психомоторика - засіб для механічної роботи?
2. Чи згодні ви з тим, що психомоторика працює незалежно від свідомості?
3. Чи можна сказати, що ідеомоторика - засіб розвитку мислення?
4. Чи згодні ви з тим, що сенсомоторна культура людини – основа її професії?
5. Чи згодні ви з думкою, що психомоторика - орган людини, а не організму?
6. Як ви думаєте, чому психомоторна дія - функціональний орган людини?
7. Як ви вважаєте, чи можливо пізнання невідчутних властивостей світу психомоторикою?
8. Чи можна вважати відхилення розмірів тіла від природних пропорцій патологією?
9. Чи згодні ви з тим, що завдяки м'язовій системі людина володіє можливістю оцінювати тривалість часу в тисячних частках секунди, протяжність простору - в мікронах?
10. Чи можна навчитися лічбі, користуючись осмисленням психомоторної дії?
11. Яким механізмом здійснюється оцінка швидкості рухів?
12. Чи можна, тренуючись у розвитку регуляції рухів і розвитку сили, бути готовим до вчинку?
13. Чим можна замінити почування, щоб зберегти його функції в регуляції рухів?
14. Як ви вважаєте, в якому випадку буде більш продуктивний розвиток - коли дія предметна чи коли вона побудована на повторенні?
15. Як ви вважаєте, чи існує залежність точності образу і спритності руху від потенціалу енергії людини?
16. Чи згодні ви з тим, що одна й та сама дія може бути успішною при використанні людиною багатьох регуляторів рухів?

Тема СПІЛКУВАННЯ

1. Механізми соціальної перцепції
2. Ефекти першого враження.
3. Атракція: симпатія, дружба, кохання.

✓ *Рекомендована література: [4; 6; 7; 9]*

Запитання для самостійної роботи

1. Чим зумовлена потреба в спілкуванні між людьми?

2. Яку роль відіграє спілкування в суспільному житті?
3. У чому полягає соціальна сутність спілкування?
4. Яка роль у спілкуванні належить невербальній комунікації?
5. У чому виявляється культура невербального спілкування?
6. Що означає комунікативна функція спілкування?
7. У чому полягає суть інтерактивної сторони спілкування?
8. Яким є механізм ідентифікації при сприйманні іншої людини?
9. Як відбувається стереотипізація в пізнанні людини людиною?
10. За якими принципами спілкування поділяють на різновиди?
11. Якими є умови ефективності спілкування?

Альтернативно-тестові завдання для самоконтролю

1. Чи достатнім для характеристики спілкування є твердження: “Спілкування - це обмін інформацією між людьми”?
2. Чи є принципова різниця між поняттями “міжособистісні контакти” та “спілкування”?
3. Чи завжди обмін інформацією є спілкуванням?
4. Чи можна обмін сигналами, що має місце у тварин, назвати спілкуванням?
5. Чи правомірно порівнювати рефлексію із дзеркалом?
6. Чи адекватно передає функцію невербального спілкування вислів “мова почуттів”?
7. Чи завжди упередженість у сприйманні людини людиною виникає на основі попередньо сформованих установок?
8. Чи завжди завершеність спілкування є необхідною умовою взаєморозуміння?

Завдання та проблемні ситуації

1. За яких умов обмін інформацією набуває характеру спілкування? Які причини можуть стати перешкодою в цьому?
2. Спілкуючись між собою, співрозмовники іноді не можуть дійти спільної думки щодо предмета спілкування. Визначіть імовірні причини, які можуть ускладнювати взаєморозуміння.
3. Важливим психологічним чинником ефективності спілкування є дотримання співрозмовниками тактовності, яка виявляється в задоволенні взаємних очікувань. Чи є ця умова обов'язковою для будь-яких ситуацій спілкування?
4. Чи тотожні в психологічному та змістовному відношенні поняття “відсутність тактовності в спілкуванні” та “нетактовність”? Обґрунтуйте свою відповідь.
5. В яких випадках на етапі ідентифікації під час сприймання людини людиною формується адекватне уявлення про її психологічні риси та особливості? Які вимоги має задовольняти цей процес?
6. Чим зумовлюються помилки, що можуть виникати в процесі пізнання людини людиною на етапі інтерпретації?
7. Про що може свідчити експеримент, проведений С. Левіном зі щуренятами? Двом групам щуренят було забезпечено однакові умови. Єдина відмінність

полягала в тому, що одних щодня погладжували (пестили), а других - ні. Виявилось, що перші вирости більшими, міцнішими, активнішими, ніж ті, які були позбавлені емоційного комфорту.

Тема

ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ

1. Психічні залежності.
2. Шляхи виходу з особистісної кризи.
3. Гармонійний розвиток особистості

✓ *Рекомендована література: [1; 4; 6]*

Запитання для самостійної роботи

1. Чому здатність до відображення є атрибутом живої матерії?
2. У чому полягає суть сигнальної ролі психіки?
3. Якою є послідовність етапів розвитку нервової системи?
4. Якою є послідовність етапів розвитку психіки?
5. Як пов'язаний розвиток психіки з середовищем та умовами життя?
6. Яка роль праці у виникненні людської свідомості?
7. Яка роль мови в розвитку людської свідомості?
8. Що спільне і що відмінне у психічній діяльності тварини і людини?
9. Які ознаки людської свідомості?
10. Якими є умови розвитку людської свідомості?

Альтернативно-тестові завдання для самоконтролю

1. Чи є здатність до відображення неодмінною властивістю живої матерії?
2. Чи можна стверджувати, що розвиток здатності до відображення є результатом боротьби за існування біологічних систем?
3. Чи є правильною така послідовність етапів розвитку нервової системи: дифузна, ланцюгова, вузлова, ганглієва, цереброспина?
4. Чи в правильній послідовності названі етапи розвитку психіки: подразливість, чутливість, научіння, інстинкт, інтелектуальна діяльність, свідомість?
5. Чи можна стверджувати, що сутність відмінностей психіки людини і тварини полягає в тому, що для останньої це механізм пристосування до реальних умов життя, а для першої - інструмент перетворення світу з метою максимального задоволення своїх потреб?
6. Чи є можливою поява вищих форм психіки без знакових систем (наприклад, мови)?

Завдання та проблемні ситуації

1. Чому елементарну чутливість вважають початковою формою власне психіки, а подразливість - лише актом відображення?
2. Чому павук, посаджений у банку разом з мухою, не "впізнає" її, навіть коли він голодний, тоді як за звичайних умов умисно ловить мух у павутиння і поїдає їх?
3. Чому складну поведінку бджіл не можна назвати працею?

4. У чому полягає якісна відмінність інтелектуальних форм поведінки вищих тварин і людини?
5. Чому впродовж усієї історії розвитку людства організм людини і мозок не зазнавали практично ніяких змін, а у тварин кожний новий етап розвитку психіки супроводжувався змінами в організмі та нервовій системі?
6. Що може бути показником інстинктивного характеру поведінки тварини або людини?
7. Чому обмін сигналами, що має місце у тварин, не може ототожнюватися з мовою людини?
8. Чи можна закономірності психіки тварин переносити на психіку людини? Чому?

ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ЕКЗАМЕНУ

1. Предмет та завдання загальної психології.
2. Місце психології в системі наук.
3. Принципи психології.
4. Основні галузі психології.
5. Історія розвитку психології
6. Міфологічний етап розвитку психології.
7. Філософський етап розвитку психології.
8. Науковий етап розвитку психології
9. Поняття про психіку, функції психіки.
10. Філогенез психіки
11. Етапи розвитку психіки.
12. Мозок і психіка.
13. Механізми психічної діяльності.
14. Рефлекторна природа психіки.
15. Будова нервової системи людини.
16. Психічні процеси. Психічні стани. Психічні властивості.
17. Місце психології в системі наук.
18. Методи психологічних досліджень. Загальна характеристика.
19. Основні методи психологічних досліджень. Спостереження.
20. Основні методи психологічних досліджень. Експеримент.
21. Додаткові методи психологічних досліджень
22. Напрями сучасної психології. Біхевіоризм.
23. Напрями сучасної психології. Психоаналіз.
24. Напрями сучасної психології. Гуманістична психологія.
25. Напрями сучасної психології. Генетична психологія.
26. Когнітивна психологія.
27. Онтогенез психіки.

- 28.Періодизація вікового розвитку.
- 29.Характеристика періодів розвитку
- 30.Діяльнісний підхід в психології.
- 31.Діяльність і її структура.
- 32.Види діяльності: гра, навчання, праця.
- 33.Способи діяльності. Вміння, навички, звички.
- 34.Поняття групи в психології. Соціометрія.
- 35.Особистість в групі.
- 36.Поняття про колектив.
- 37.Ненормативний розвиток психіки.
- 38.Умови та критерії ненормативного психічного розвитку.
- 39.Умови та критерії ненормативного розвитку психіки.
- 40.Психологічна допомога при ненормативному психічному розвитку.
- 41.Спілкування. Структура спілкування.
- 42.Спілкування. Функції спілкування.
- 43.Засоби спілкування: вербальні, невербальні.
- 44.Взаємодія в спілкуванні. Види взаємодій.
- 45.Механізми психологічного впливу.
- 46.Перцептивний аспект у спілкуванні.
- 47.Увага, види уваги.
- 48.Властивості уваги.
- 49.Відчуття. Види відчуттів.
- 50.Властивості відчуттів.
- 51.Закономірності відчуттів.
- 52.Теоретичні підходи до вивчення відчуттів.
- 53.Сприймання. Властивості сприймання.
- 54.Види сприймання.
- 55.Пам'ять, види пам'яті. Фізіологічні основи пам'яті.
- 56.Теоретичні підходи до вивчення пам'яті.
- 57.Процеси пам'яті. Властивості пам'яті.
- 58.Мислення. Розумові дії і операції.
- 59.Мислення. Форми мислення.
- 60.Різновиди мислення.
- 61.Теоретичні підходи до вивчення мислення.
- 62.Індивідуальні властивості мислення.
- 63.Уява, види уяви.
- 64.Уява. Прийоми створення образів.
- 65.Індивідуальні властивості уяви.
- 66.Мовлення, види, функції мовлення.

67. Емоції, почуття. Види вищих почуттів.
68. Теоретичні підходи до вивчення емоцій.
69. Властивості емоцій.
70. Види емоцій.
71. Форми переживання емоцій і почуттів.
72. Воля. Етапи вольового акту.
73. Вольові властивості особистості.
74. Інтернальний та екстернальний локуси контролю.
75. Особистість, її психологічна структура.
76. Джерела активності особистості.
77. П'ятифакторна модель особистості.
78. Біологічне і соціальне в особистості.
79. Особистість, індивід, індивідуальність.
80. Структура особистості в психологічних теоріях.
81. Поняття про зрілу особистість.
82. Особистість, що самоактуалізується.
83. Теорії особистості.
84. Розвиток і формування особистості.
85. Соціалізація та інтерналізація особистості.
86. «Я-концепція» особистості.
87. Механізми психологічного захисту особистості.
88. Особливості міжособистісного спілкування.
89. Темперамент. Фізіологічні основи темпераменту.
90. Типи темпераментів, їх властивості.
91. Теорії темпераменту.
92. Властивості темпераменту.
93. Характер. Класифікація рис характеру. Характер. Структура характеру.
94. Типологія характерів. Акцентуації характеру.
95. Здібності, види здібностей.
96. Задатки. Фізіологічне і соціальне в задатках.
97. Обдарованість. Талант. Геніальність.
98. Здібності та інтелект.
99. Особливості творчих особистостей.
100. Психологія творчості. Етапи творчого акту.
101. Поняття про психічне здоров'я особистості. Кризи особистості в сучасному суспільстві.

ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Варій М.Й. Загальна психологія: Навч. посібник /Для студентів психол. і педагог. спеціальностей.– 2 – ге видан., випр. і доп. / М.Й Варій. – К.: «Центр учбової літератури». – 2007. – 968с.
2. Вікова та педагогічна психологія: Навч. Посіб. // Під ред. О. В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З В. Огороднічук та ін. – К.; Просвіта, 2001. – С. 7 – 38.
3. Волошина В.В. Загальна психологія: Практикум: Навч. посібн. / В.В.Волошина, Л.В.Долинська, С.О.Ставицька, О.В.Темрук. – К.: Каравела, 2006. – 280 с.
4. Гиппенрейтер Ю. Введение в общую психологию: курс лекцій / Ю. Гиппенрейтер. – М.: АСТ: Астрель, 2008. –352 с
5. Загальна психологія : навч. посіб. / О. П. Сергеєнкова, О. А. Столярчук, О. П. Коханова, О. В. Пасека. – К. : ЦУЛ, 2012. – Книга. –296 с
6. Загальна психологія: Підручник / О.В.Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. – К.: Каравела, 2011. – 464 с.
7. Копець Л.В. Психологія особистості: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – 2 – ге вид. / Л.В. Копець. – К.: Вид. дім «Києво – Могилянська академія», 2008. – 458 с.
8. Максименко С.Д. Загальна психологія: Навчальний посібник / С.Д Максименко, В.О. Соловієнко. – Київ: МАУП, 2000.
9. М'ясоїд П.А. Загальна психологія: Навч. посіб. – 5 вид., стер. / П.А. М'ясоїд. – К. : Вища шк., 2006. – 487 с.
- 10.Общая психология и психология личности / под ред. А.А. Реана. – О – 21 М.: АСТ : АСТ МОСКВА; СПб. : Прайм –ЕВРОЗНАК, 2009. – 639 с.
- 11.Основи психології: Підручник / За заг. ред. Киричука О.В., Роменця В.А. – Вид. 6 – те, стереотип. – Київ: Либідь, 2006. – 632 с.
- 12.Павелків Р.В. Загальна психологія. Підручник / Р.В Павелків. – К.: Кондор, 2009. – 576 с.
- 13.Партико Т.Б.Загальна психологія: підруч. для студ. вищ. навч. закл./ Т.Б.Партико. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2008. – 416 с.
14. Пашукова Т.І. Практикум із загальної психології. – 2-ге вид., стер. /Т.І. Пашукова, А.І.Допіра, Г.В. Дьяконов. – К.:Т-во «Знання», КОО, 2006. – 203 с.
- 15.Психологія :підручник для студентів вищих навчальних закладів/ кол.авторів; за ред.І.Ф.Прокопенка; худож. – оформлювач Ю.Ю.Романіка. – Харків:Фоліо, 2012. – 863 с.
- 16.Степанов О.М., Фіцула М.М. Основи психології і педагогіки: Посібник / О.М. Степанов, М.М. Фіцула. – К.: Академвидав, 2003.

Навчально-методичне видання

Загальна психологія з практикумом

Методичні вказівки
до проведення практичних занять
та організації самостійної роботи

Укладач Б.В. Барчі

Тираж 10 пр.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої
продукції ДК № 4916 від 16.06.2015 р.

Редакційно-видавничий відділ МДУ,
89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>